

St Kilda: Ein avbyrgdur heimur

eftir Hans Thomsen

Biblína hildu St. Kilda-búgvar nógv um, tí har hildu tey seg finna allar tær lógirnar, tey høvdu fyri neyðini.

Men í flestu ferum hildu tey seg til tær strangastu lógirnar í Halgubók — tær hjá Mósesi í Gamla Testamenti.

St. Kilda-búgvar høvdu eisini sítt »undirhús« ella ting

4. partur

Eins og sagt varð í seinasta parti, var John Mackenzie seinasti umsjónarmaðurin (ella vit kunnu eisini nevna hann faktor) á St. Kilda. Tá hann kom út í oyggjarnar við slupp síni »Robert Hadden«, varð farið undir at skipa upp vørurnar, hann hevði út við sær. Hann plagdi altíð at hava eina tunnu av stearini við sær at gera kertiljós burturúr. Fyri hetta varð einki gjald latið, hetta var ein gáva, hann læt teimum á St. Kilda á hvørjum ári.

Tá leigan skuldi latast, varð altíð farið fram á sama hátt. Niðri í fjørni stóð eitt gamalt pakkhús, og hagar komu so allir teir á St. Kilda, sum stóðu fyri húsarhaldi. Tá teir so høvdu lagt fram tað, teir høvdu at lata, tók býttishandilin við. Roynnt varð frá báðum portum at koma á samt um tann skilabesta prís. Tey seinastu árin var heimasunnandi og -vovið tweedklæði ein av teimum mest týðandi vørnum, tey á St. Kilda høvdu at lata, men so kundi tað eisini vera turr longa og nøkur lomb. Tá leigan var latin, bjóðaði so faktorin øllum á St. Kilda bomm. Hetta var ein nýggjur siður, John Mackenzie hevði tikið sær fyri, í staðin fyri sum áður, at skeinkja teir fullar. Tey á St. Kilda skrivaðu ngantið tað upp, sum latið varð faktorum. So mikið var á lítið hjá báðum portum.

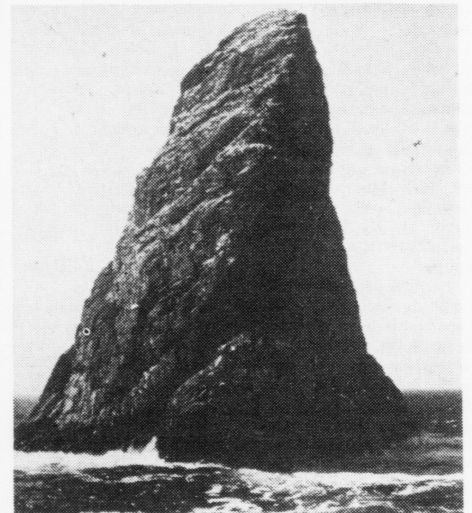
Men so kom pengaspillan

Men so komu pengarnir og í kjalarvørri teirra stórri spilla enn nakrantíð

hevði staðist av teim til-tøkum, sett vórðu í verk aftan á ta miseydnadu uppreistrarroyndina, sum endaði í tí syrgiliga bardaganum (og fyri skotar tapinum) við Culloiden í 1745. Tá hesir pappírslep-ar komu í søguna, visti tað seg bráðliga, at bóndaskapur — sum borið hevði fólkíð í skotsku hálandunum uppi í öldir — ikki bar seg. Ídnaðarkollveltingin, sum fór um lond sum ein hvirluvindur og pengaskipanin, drógu fólk av byggunum og inn til stórbýrnar. Nú var ikki hugsingur um longur at gjalda við tí, sum landið gav av sær, og at skifta um ella gera gerðabýti loysti seg ikki longur. Nú vórðu pengar kravdir afturfyri, skuldi tú hava matvøru ella annað, sum teimum á hesum útoyggjum tórvaði, og so kom flutningurin aftrat — fraktin skuldi nú eisini latast í pengum. Skilligt er, at hesari nýggju skipan — sum kortini ikki var annað enn ein pappírskipan — kundi hetta aldargamla bygdarsamfelagið ikki standa ímóti St. Kilda-búgvar — eins og aðrir av keltiskum uppruna — noyðist at góðtaka hetta nýtt nans samfelagið og tey virði, tað hevði at bjóða ella eisini at verða tikið av fótum.

»Undirhúsið« ella tingið

Frá fyrndartið høvdu tey úti á St. Kilda stjórnað hesum litla bygdarsamfelag eftir teimum fyrreytum, tey høvdu fingið frá náttúruni. »Teirra samfelag er at meta javnt

við eitt tjóðveldi,« skrivaði søgumaðurin George Atkinson í 1831, »og hóast tey skulu eittast at standa undir Bretlandi, er kortini eingin einstakur persónur, sum ræður yvir teimum.«

Á hesum bygdarsamfelagi lógu tvinnar altumráðandi skyldur: at øll, sum búðu í bygdini, fingi føðina, klæði upp á kroppin og hús at búgva í. Og so at bera so í bandi, at bygdin átti fyri leiguna, tá faktorin kom. Tí var umráðandi, at lutir, sum vælferðin hjá oyggjunum hekk í, t.d. bátar og bjargalínur, vórðu havd í felag. Og til at taka avgerðir fyri alla bygdina fingi teir so hetta, sum fremmandamenn seinni fóru at rópa »undirhúsið« ella tingið.

»Undirhúsið« ella tingið

Hvønn einasta morgun, tá morgunbøn var lisin og morgunmaturin niðurumfarin, hittust allir vaksnir menn á oynni til at tosa

um, hvat gerast skuldi henda ávísu dagin. Hesir fundir vórðu hildnir hvønn dag í viku uttan sunnudag. Í einum so litlum samfelag, har arbeiðið hjá tí einstaka kundi vera so vandamikið, var umráðandi, at øll vistu, hvat ætlanin var at fara undir. Tí vórðu hesir fundir havdir, so øll í bygdini skuldu vita, hvar tann ella tann maðurin var farin tann dagin. »Har bar ikki til at sita í sjálvdrátti«, skrivar presturin Lachlan Macdonald í endurminningum sínum, »tí vóru hesir fundirnir umráðandi, so at øll vistu, hvar hvør maður var staddur hvønn dag.«

Men, sum ikki einaferð, komu fremmandafólk — turistar — fólk, sum púrt einki høvdu við bygdina ella oyggjarnar at gera — við atfinningum móti hesum tingi hjá St. Kilda-búgvum. T.d. skrivaði John Ross, skúlalærarin við sínum hálvválnaliga skúlalæraraprógvi: »Hetta tingið hjá teimum á St. Kilda líkist ógvuliga nógv tí heiðurkrýnda